

Pauline segons apareix en el primer capítol de la novel·la. La identificació parcial dels dos personatges esdevé un aspecte complementari de la superposició de la introducció i del capítol final de la novel·la, que desplaça Sara i Renée cap al centre mateix de la literatura i cap al centre d'un espai literari molt concret que no és sinó el que representa l'obra: l'espai literari de l'amor entre dones més enllà de les limitacions temporals i històriques.

La novel·la proposa l'espai d'aquesta interrelació com una possibilitat de materialització d'un llenguatge diferent, d'un llenguatge superador de les constriccions tradicionals en què la identitat femenina s'ha representat en termes d'alteritat, com a mancança (la imatge sense reflex) i objecte d'un jo masculí monopolitzador de la posició de subjecte, que relega el cos de la dona a parlar «un obscur llenguatge sense codi establert, sense possible dimensió simbòlica» (p. 92). Des de la reivindicació del sexe com a element fonamental per a l'assoliment d'una subjectivitat pròpia, la narració s'esforça per efectuar en ella mateixa aquest nou llenguatge sexual i carnalitzat i esdevenir l'expressió d'una identitat femenina alternativa, creadora de la seva pròpia dimensió simbòlica. La concreció narrativa d'aquest afany és una dramatització específica de la biografia d'un personatge que, de la manera com es construeix en l'obra, constitueix una realització literàrio-vital del projecte, però en aquesta drama-

tització (que ja és, per ella mateixa, una reivindicació des del present) importa sobretot la projecció de la història cap al futur reclamada per la seva mateixa protagonista. La novel·la, per la manera com es construeix, constitueix un doble acompliment (per part d'una dona, com estava previst) de la profecia de l'obra vivieniana i, en aquest sentit, no es limita a recordar literàriament (i per tant recuperar) una figura d'una determinada tradició, sinó que se l'apropia des d'una experiència individual acostada al present per partida doble: la de Sara, personatge, en un nivell intern, i la de Maria-Mercè Marçal, escriptora, en un nivell extern. En projectar-se més enllà dels límits de la ficció, aquesta apropiació apareix com una necessitat externa a l'obra, que es converteix així en una altra verbalització de la recerca personal i literària de la seva autora, autoerigida en dipositària i executora de la predicció dels textos de Renée. La transparència de l'objectiu i el seu narcissisme evident, malgrat el sedàs de la ficcionalitat en què emergeixen, descompensen *La passió segons Renée Vivien* i la transformen, si més no parcialment, en una literaturització de la passió de Maria-Mercè Marçal per l'escriptora que s'exhaureix en ella mateixa i limita, en conseqüència, les possibilitats d'apassionament del lector —o de la lectora, *please*— per la novel·la.

NEUS REAL

Ricard TORRENTS, *Verdaguer. Estudis i aproximacions*. Vic, EUMO Editorial, 1995 («Estudis Verdaguèrians», 2). 450 ps. Pròleg de Joaquim Molas; *Verdaguer. Un poeta per a un poble*. Vic, EUMO Editorial, 1995 («Estudis Verdaguèrians», 3). 258 ps.

La publicació, durant la primera meitat de 1995, dels dos llibres de Ricard Torrents sobre la vida, la literatura i el mite que envolta la figura de Jacint Verdaguer constitueix el millor homenatge amb què hom podia commemorar el cent cinquante aniversari del naixement del poeta. Tots dos volums —de caràcter miscel·lani, l'un, reedició, actualització i ampliació de la biografia apareguda l'any 1980 sota el mateix títol, *Verdaguer. Un poeta per a un poble*, l'altre— es vesteixen d'una certa aurèola simbòlica, no tan sols pel fet de coincidir amb l'efemèride romàntico-verdagueriana, sinó perquè recullen els testimonis més emblemàtics de la trajectòria de Ricard Torrents en el terreny del verdaguèrisme. Uns testimonis, val a dir-ho, d'allò més eloqüents que delaten la intel·ligència, la meticulositat i el rigor amb què Torrents va co-

mençar a abordar l'estudi d'una de les personalitats més complexes del segle XIX català i la coherència amb què ha prosseguit les seves investigacions fins avui mateix en el marc d'allò que l'autor anomena «el verdaguèrisme crític»; és a dir, la tradició d'estudis verdaguèrians que arrenca de Josep M. de Casacuberta, conflueix a partir del Col·loqui sobre la Renaixença de l'any 1983 amb el món acadèmic i troba, a partir de 1986, les vies de coordinació en el si de la Societat Verdaguèriana, promotora dels quatre Col·loquis sobre Verdaguer, dels nou *Anuaris Verdaguer* apareguts fins l'any 1994 i de la Col·lecció «Estudis Verdaguèrians» que ha acollit, precisament, l'edició dels dos llibres que ens ocupen.

Tot aquest organigrama, que ja ha demostrat amb escreix la seva eficàcia, constitueix una mena d'antidot contra la temp-

tació de convertir Jacint Verdaguer, la seva vida, la seva obra literària i —no ho oblidéssim— els seus manuscrits, en motiu de controvèrsia, d'escàndol o, fins i tot, en objecte d'especulació econòmica, com ha passat també en els casos de Josep Pla o de Mercè Rodoreda, escriptors de gran popularitat, amb una trajectòria biogràfica més o menys sinuosa, que hom s'ha entestat a presentar sota la condició gairebé fulletonesca de sants, dimonis, cràpules o *femmes fatales*, més que no pas com el que realment són: els creadors de les ficcions que han servit per entretenir, emocionar, desvetllar i, sobretot, educar els components d'una determinada societat. Verdaguer, el poeta per antonomàsia del segle XIX català, creador d'una part important dels mites de la història de Catalunya i de la iconografia de la catalanitat, autor o actualitzador d'un considerable nombre de cançons populars-tradicionals, contribueix de manera extraordinàriament activa a la construcció d'un peculiar imaginari col·lectiu i posa les bases per a assegurar-ne la reproducció tot desafiant el pas del temps i la transformació de les mentalitats. La seva trajectòria artística i intel·lectual, les seves relacions —harmòniques, primer, conflictives, després— amb el poder eclesiàstic i civil en el marc d'una societat en vies de transformació, les passions que desferma la seva actuació pública, són plenament representatives del procés de definició que experimenta aquesta societat. La figura de l'artista i, en particular, del model d'intel·lectual que es comença a definir en aquesta època, l'encaix o desencaix d'aquesta nova peça en l'engranatge social i les tensions internes que provoca, constitueixen un indicador excepcional del clima polític, social i cultural del darrer quart del segle XIX, moment àlgid i decisiu de l'entrada de la cultura catalana en el terreny, vague i relliscós, de la modernitat. Fóra d'un reduccionisme intolerable, d'acord amb això, mantenir els clixés interpretatius de la vida i l'obra del poeta en funció del component hagiogràfic de la imatge de Verdaguer interpretat des d'una perspectiva històrica. L'evidència del mite, les bases del qual van ser meticulosament assentades pel mateix Verdaguer, tal i com evidencien les investigacions de Ricard Torrents aplegades a *Verdaguer. Estudis i aproximacions*, ha de servir com a punt de partida per a la comprensió global del personatge, de la seva biografia i de la seva producció literària. En aquest sentit, l'existència del mite, ben lluny de suposar un entrebanc per a l'avanç dels estudis verdaguèrians, aporta un marc referencial prou significatiu en ell mateix com per a merèixer l'atenció dels

investigadors, que, a hores d'ara, ja l'han convertit en objecte indiscutible d'anàlisi des del punt de vista de la recepció.

Així ho han fet Ricard Torrents i, en general, tots els representants del que he anomenat «verdaguèrisme crític». El seu peculiar antídoto per a combatre banalitzacions i tergiversacions de la imatge i de l'obra de Jacint Verdaguer, que consisteix a estudiar el poeta des de la perspectiva —només aparentment poc ambiciosa— de l'anàlisi detallada de documents, textos i manuscrits, els ha empès a integrar dins el seu mètode d'anàlisi, de manera en absolut forçada, els mecanismes de la recepció. D'aquesta manera, l'edició textual, que ha constituït la metodologia de base del verdaguèrisme crític per a l'estudi de la literatura i, alhora, de la personalitat intel·lectual de Jacint Verdaguer, ha afegit al rigor i gairebé podríem dir científisme que li són inherents com a mètode crític, l'eixamplament d'horitzons que comporta la mirada crítica al context. A través de l'acarament de les diferents versions d'un mateix text (*Sis versions del «Cant de Gentil», Contribució a l'estudi de la gènesi de «Canigó», de Verdaguer*), de l'exhumació de poemes (*Jacint Verdaguer: «La Pomerola». Primera edició i estudi*) i d'articles (*A propòsit d'un article inèdit d'«En defensa pròpia»*) inèdits, o de la contextualització literària de les obres (*Pàtria en l'òrbita de «Canigó»*), Torrents aconsegueix de fer parlar amb gran precisió els documents, els quals són interrogats amb gran lucidesa i cada vegada amb més ambició totalitzadora. Ho demostra, sense cap mena de dubte, l'estudi i edició de *La Pomerola* amb què Torrents, significativament, clou els seus *Estudis i aproximacions*. Per utilitzar paraules de Joaquim Molas, autor del pròleg del llibre i màxim exponent dels estudis històrics sobre Verdaguer, *La Pomerola* és «la joia del volum». Ho és, certament, i no tan sols per la qualitat intrínseca del poema, que l'editor no s'està de reivindicar i de justificar a través de l'anàlisi i l'estudi del text, ni tan sols per la importància que té *La Pomerola* com a reflexió sobre la naturalesa de la poesia i la condició del poeta, sinó també perquè constitueix una mostra inequívoca de la capacitat de Ricard Torrents de posar en funcionament tota una sèrie de procediments crítics que li permeten de convertir aquest poema fins ara inconegut en un punt de referència indispensable per a la comprensió de Jacint Verdaguer, de la seva obra i del seu mite.

MARGALIDA CASACUBERTA